Tyska lånord i svenskan

Slišković, Branimir

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:646159

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-28**

Filozofski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu

Repository / Repozitorij:

ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences

zir.nsk.hr

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

ZAGREBS UNIVERISTET

FILOSOFISKA FAKULTETEN

INSTITUTIONEN FÖR SKANDINAVISTIK

2021/2022

Branimir Slišković

Tyska lånord i svenskan

Examensarbete

Handledare:

Ante Petrović

2022

Innehåll

1. Inledning 3

2. Tyskt inflytande till 1500-talet 4

3. Höjdpunkten på inlåning från tyska under 1500- och 1600-talen 7

4. Tyska lånord under 1700- och 1800-talet 9

5. Tyska lånord från 1900-talet till våra dagar 10

6. Slutsats 11

7. Litteraturförteckning 12

1. Inledning

I denna uppsats kommer jag att ge en kronologisk översikt av lexikal inlåning från tyska till svenska under vissa perioder, med hänsyn till de historiska omständigheter som ledde till inlåningen och den semantiska domänen för dessa lån.

Nya ord skapas med nya fenomen, uppfinningar och förändringar i samhället. Så när en ny sak eller ett nytt fenomen importeras från ett annat land bär det ofta med sig sitt namn från ett främmande språk. Detta är ett av sätten som lånord skapas på. Ett lånord är ett ord som tagits upp i ett språk från ett annat språk. (Svensk ordbok) Edlund och Hene (2005: 32–37) delar in lånord i följande grupper: direktlån, översättningslån, hybridsammansättningar och semantiska lån. Direktlån är lånord där både form och betydelse har tagits över. Ett bra exempel på detta är ordet *pizza*. Översättningslån är ”lån från ett språk till ett annat av ett sammansatt ord eller uttryck, varvid översättningen utförts för en del i taget så att det nya uttrycket i målspråket inte verkar vara lånat” (Svensk ordbok), så översättningen från ty. *Hassliebe* är *hatkärlek*. Hybridsammansättningen är lånord där en del av ordet översätts och den andra delen är lånad. Ett exempel på detta är *drive-in-bio*. Semantiska lån är en typ av lån där ett befintligt ord får en ny betydelse hämtad från ett annat språk. Det var så verbet *spendera* fick betydelsen ’tillbringa tid’.[1]

Här används följande terminologi kring lånord. Givarspråket (långivandespråket) är det språk som det lånas ifrån, och mottagarspråket (låntagandespråket) är det språk som lånar. Ett förmedlande språk är ett språk som har lånat ett ord från ett annat språk och lånat ut det till ett annat språk.

Alla språk har lånat ord från andra språk och svenskan är inget undantag. Matras (2009: 149) menar att de två mest citerade motiven för strukturell inlåning är luckor i mottagarspråkets strukturella förråd, vilket innebär att givarspråket är i besittning av uttrycksfulla medel som inte finns i mottagarspråket, och den prestige som givarspråket har. Genom historien har svenska lånat mest från latin, grekiska och senare från tyska och franska, medan den idag mest lånar från engelska. Lånord kom dock inte alltid ”in i svenskan direkt från ursprungsspråket, utan genom via förmedlande språk, så många grekiska och latinska ord kom in i svenskan genom tyskan”. (Martola, Mattfolk, Sandtström 2014) Enligt en undersökning av den svenska språkforskaren Martin Gellerstam i början av 1970-talet, där han analyserade de 6 000

[1] Examplen har tagis från Antunović, Goranka. *Ordförrådet* kursmaterial i kursen Uvod u lingvistički studij švedskog 2020/2021

frekventaste orden i svenskans ordförråd vid slutet av 1960-talet, visar ”den etymologiska fördelningen av ordförrådet enligt förmedlande språk” att det ungefär finns 30% tyska, 9% grekiska och latinska, 6% franska och 1% engelska lånord i svenska språket. (Martola, Mattfolk, Sandtström 2014)

Tyska och svenska har ett gemensamt ursprungsspråk, nämligen det urgermanska språket. Svenska är liksom tyska ett indoeuropeiskt språk som tillhör de germanska språken. De germanska språken är uppdelade i tre grupper, öst-, väst- och nordgermanska språk. Det tyska språket tillhör tillsammans med engelska och holländska till de västgermanska språken. (Matasović 2005: 122) Medan svenskan å andra sidan tillhör de nordgermanska eller nordiska språken, som vidare delas in i östnordiska och västnordiska språk. Danska utgör tillsammans med svenska de östnordiska språken, medan norska, isländska och färöiska å andra sidan utgör de västnordiska språken. (Torp 2005: 19)

De perioder då svenska språket lånat ord från tyskan kan delas in i följande: perioden fram till 1500-talet, 1500- och 1600-talen, 1700- och 1800-talen samt 1900-talet fram till våra dagar. Fram till 1500-talet, under Hansans tid, var lågtyska huvudspråket i den alliansen och många tyskar invandrade till Stockholm, vilket i hög grad påverkade lånandet av ord med anknytning till handel, hantverk och administration. Under 1500-talet antog det högtyska språket företräde som givarspråk, eftersom reformationen och den högtyska översättningen av Bibeln påverkade Gustav Vasas bibel. På 1700-talet minskar inlåningen från det tyska språket, och på grund av historiska omständigheter blir det huvudsakliga givarspråket franska. Lånord från tyskan var betydande fram till första hälften av 1900-talet.

2. Tyska inflytande till 1500-talet

Vilka omständigheter ledde till att svenska lånade ord från tyska? Enligt Matasović (2005: 69) realiseras intensiv inlåning på lexikal nivå ofta i situationer av språklig ojämlikhet, när givarspråket är kulturellt och socialt överlägset mottagarspråket, vilket är fallet med lågtyska, som var huvudspråket i handelsmonopolförbundet för städer i norra Tyskland och i norra Europa, Hansan. Under Hansans tid (1100- till 1600-talen) flyttade tyskar till några städer i Skandinavien. Den tyske historikern Carsten Jahnke (2000) hävdar i sin avhandling om sillhandeln i Östersjön att det första kommersiella fiskeriet var i Rügen, köpmän kom från Bardowiel, Lübeck och Stralsund dit. (Nedkvitne 2012: 18) Å andra sidan tjänade det skånska fisket lokala behov, men under andra hälften av 1100-talet började man handla långa sträckor,

framför allt med tyskarna, eftersom tyskarna kunde organisera sin torrfiskhandel effektivare och snabbare. (Nedkvitne 2012: 18) Dessutom migrerade runt mitten av 1200-talet många medlemmar av den nordtyska adeln, hovtjänstemän och hantverkare till Skandinavien. Så skedde mellanspråkiga kontakter mellan lågtyska och svenska i svenska städer.

Stockholm grundades strax före 1250, och ett av huvudmotiven till dess grundande var kontrollen av den internationella handeln, koppar och järn var stadens främsta exportvaror under medeltiden, och exportörerna var nästan uteslutande från Lübeck, och senare från Danzig, det vill säga från det lågtyskspråkiga området. Många av dem bestämde sig för att bli stockholmare. (Nedkvitne 2012: 19) Dessutom var ”den förste kände borgmästaren i Stockholm 1297 tysk” (Edlund, Hene 2005: 46) Tyska invandrare ansågs att ha en inverkan på städernas lagstiftning och bestämmelser som styr handeln i allmänhet. (Nedkvitne 2012: 20) Magnus Erikssons landslag från Konungabalken berättar om tyskarnas inflytande i Sverige, där han skriver att staden ska ha 6 borgmästare, tre svenskar och tre tyskar.[2] Wessén (1970: 7) menar att det tyska inflytandet nådde sin höjdpunkt under, Albrecht av Mecklenburgs tid, den tyska furste som 1364 sattes på Sveriges tron. Hur stort inflytande tyskarna hade i Sverige visar sig av att ”av 68 borgarnamn från Stockholm i urkunder från tiden 1400–1420 kan 48 anses som tyska”. (Wessén 1970: 5) Enligt Nedkvitne (2012: 19) var i slutet av 1400-talet en tredjedel av skattebetalarna i Stockholm tyskar. I dag anses tyska minoriteter ha bidragit till städernas identitet och deras ekonomiska, politiska och sociala roll i förhållande till staden som helhet diskuteras. (Nedkvitne 2012: 25) Alla dessa fakta visar tyskarnas betydelse i Sverige under tiden fram till 1500-talet. Av alla kulturella impulser som tyskarna förmedlade till Skandinavien under den perioden var en av de viktigaste det lågtyska språket och de grundläggande förändringarna i alla skandinaviska språk var resultatet av muntlig kommunikation med lågtyskatalare. (Nedkvitne 2012: 32)

I Västgötalagen, från slutet av 1200-talet, nämns ord relaterade till religion, närmare bestämt kristendomen, t. ex. *kirkiae* (sv. *kyrka*, mlt. *kirke*, grek. *kyriakon*), *klockae* (sv. *klocka*, mlt. *glocke*, lat. *clocca*), *praestaer* (sv. *präst*, mlt. *prester*, lat. *presbyter*, grek. *presbyteros*) och *kloster* (sv. *kloster*, mlt. *kloster*, lat. *calustrum*). (Rosenthal 1987: 194) Som man kan se, var tyska, dvs. medeltidslågtyskan, ett förmedlande språk mellan de klassiska språken, latin och grekiska, och svenska.

---

[2] https://project2.sol.lu.se/fornsvenska/01_Bitar/A.L14.A-MESt.html (12.7.2022)

Under Hansatiden var lågtyskan det allmänna handelsspråket i norra Europa. Utbytet av svenskt järn och koppar mot mat gav upphov till substantiv som *frukt* (mlt. *vrucht*), *peppar* (mlt. *peper*), *sirap* (mlt. *sirop*), *mandel* (mlt. *mandel*), *russin* (mlt. *rosine*) och *kanel* (mlt. *kanel*, ty. *Zimt*) till svenska språket. (Persson 2011) Tyska lånade dessa ord från latinet, därför är tyska i denna mening ett förmedlande språk. Vidare integrerade svenskarna under hansetiden till exempel de lågtyska orden *handel* (sv. *handla*), *byte* (sv. *byta*, ty. *buten*), *frakt* (mlt. *vracht*), *vara* (mlt. *ware*), *vikt* (mlt. *wicht*), *mynt* (mlt. *münte*), *pris* (mlt. *pris*), *billig* (mlt. *billich*), *köpa* (mlt. *koupen*), *köpman* (mlt. *koupman*) och *betala* (mlt. *betalen*). (Persson 2011)

Under Hansatiden lånades ord med anknytning till den tidens levnadssätt, t. ex. *fru* (mlt. *vrou*), *herre* (mlt. *here*), *hov* (mlt. *hof*), *riddare* (mlt. *ridder*), *adel* (mlt. *adel*), *furste* (mlt. *vurste*), *hertig* (mlt. *hertoch*), *jaga* (mlt. *jagen*), *jägare* (mlt. *jeger*), *fejd* (mlt. *vejde*), *krig* (mlt. *krich*), *län* (mlt. *len*), *makt* (mlt. *macht*), *slott* (mlt. *slot*), *fana* (mlt. *vane*); ord som ger uttryck åt denna livsuppfattning: *tukt* (mlt. *tocht*), *ära* (mlt. *ere*), *stolt* (mlt. *stolt*), *hövisk* (mlt. *hövesch*) och *hjälte* (mlt. *helede*). (Wesen 1970, 13) Vissa franska ord överfördes från tyska till svenska, t.ex. *äventyr* (mlt. *eventur*, fr. *aventure*). (Wesen 1970: 13)

Under den perioden lånades också många ord med anknytning till stadsförvaltningen, som *rådhus* (mlt. *rathus*), *borgmästare* (mlt. *borgermester*), *borgare* (mlt. *borgere*), *straffa* (mlt. *straffen*), *fängelse* (mlt. *vengnisse*) och *bödel* (mlt. *bödel*); ord med anknytning till hantverk, t. ex. *hantverk* (mlt. *hantwerk*), *skomakare* (mlt. *schuochmacher*), *skräddare* (mlt. *schräder*) och *snickare* (mlt. *snicker*). (Korlen 1977: 290)

Matras (2009: 155–157) ger en översikt över flera studier som visar att substantiv är de mest lånade typerna av ord. Enligt Matras (2009: 168) är substantivens höga lånbarhet alltså i första hand en produkt av deras referensfunktioner: substantiv täcker den mest differentierade domänen för märkning av begrepp, objekt och roller. Matras (2009: 157) säger att observationer om ordklasslån baserade på individuella fallstudier bekräftar den högre sannolikheten för att låna öppna ordklasser jämfört med slutna ordklasser. Öppna ordklasser är substantiv, verb och adjektiv, eftersom de enkelt tar emot nya medlemmar, medan de övriga ordklasserna (adverb, pronomen, räkneord, prepositioner, konjunktioner, subjunktioner, interjektioner), ”som inte så lätt accepterar nya medlemmar, är slutna”. (Dahl 2003: 20) Förutom substantiv, adjektiv och verb som lätt kan lånas till ett språk, lånade svenska konjunktioner, adverb, hjälpverb, pronomen och partiklar från tyska. Bra exempel på detta är *men* (mlt. *men*), *sådan* (mlt. *sodan*), *bliva* (mlt. *bliven*), *måste* (mlt. *moste*), *dock* (mlt. *doch*). (Korlen 1977: 291) Dessa lån tyder på ett djupare inflytande från medellågtyska på svenska. (Braunmüller 2005: 1230)

Svenska tog också många avledningsprefix och -suffix från tyskan. Exempel på detta är: *be-* som i *bedoha*; *bi-* som i *bilæggia* (*billägga*); *for-* som i *fordærva* (*fördärva*); *unt- untkomma*; *-het* som i *godhet*; *-eri* som i *forrædheri*; *-else* som i *frestisle, vilfarilse*; *-ande* som i *besittende*. Med medellågtyska lånord fick svenska de avledningsändelser för personbeteckningar: *-ska* som i *bryggirska*, *-inna* som i *keyserinna* och *-när* som i *portanær*. (Bergman 1995: 79–81)

3. Höjdpunkten på inlåning från tyska under 1500- och 1600-talen

Hansan nådde sin höjdpunkt i slutet av 1300-talet och under 1400-talet, medan hanseförbundets inflytande och makt minskade avsevärt i början av 1500-talet. Därmed minskade inlåningen från lågtyskan på svenska, medan inlåningen från högtyskan å andra sidan ökade, främst genom reformationen och trettioåriga kriget.

På 1520-talet, under och efter Kalmarunionens upplösning och den svenska statens bildande, nådde reformationstanken Sverige, vilket ledde till översättningen av Bibeln till svenska. 1526 publicerades den första översättningen av Nya testamentet till svenska. De mest förtjänta av översättarna var Olaus Petri och Laurentius Andreæ, och den tyska bibelöversättningen av Martin Luther och den latinska av Erasmus av Rotterdam låg till grund för deras översättning. (Wollin 1987: 213) Att år 1526 markerar början på den äldre nysvenska perioden visar hur viktig den översättningen anses vara. (Bergman 1995:86) Senare, 1541, publicerades en fullständig översättning av bibeln av Sveriges ärkebiskop Laurentius Petri, som kallas "Gustav Vasas bibel". Ett antal ord lånade från tyska förekommer i denna översättning av Bibeln. Baserat på den kontrastiva analysen av översättningarna från 1526 och 1541 kan man dra slutsatsen att språkkonstruktionerna i 1526 års upplaga mer liknar den latinska versionen och 1541 års upplaga till den tyska översättningen av Martin Luther. (Wollin 1987: 215) Så här kan man se omvandlingen av genitiv- och adjektivattribut till en sammansättning. Till exempel i Rom. 8, 36 i versionen från 1526 står det *får the ther slactas skola* (sv. *får avsedda för slakt*) (den latinska versionen av Erasmus av Rotterdam: *oves destinatae mactationi*), men i Gustav Vasas bibel står *slachtofåår* (den tyska versionen av Martin Luther: *Slachtschafe*). (Wollin 1987: 217)

Några ord som lånades från tyska under den perioden är: *salig* (mlt. *salich*), *förföra* (mlt. *vorvören*), *ansikte* (mlt. *ansichte*), *resenär* (mlt. *reisener*), *räntmästare* (ty. *Rentemeister*), *överhet* (mlt. *overheit*), *elfenben* (ty. *Elfenbein*), *friherre* (ty. *Freiherr*), *främling* (ty. *Fremdling*), *fänrik* (ty. *Fähnrich*), *citron* (ty. *Zitrone*), *kurbits* (ty. *Kürbis*), *melon* (ty. *Melone*),

fasan (ty. *Fasan*), *fux* (ty. *Fuchs*), *sidensvans* (ty. *Seidenschwanz*), *gunst* (mlt. *gunst*), *spets* (ty. *Spitz*), *dunkel* (ty. *dunkel*), *häftig* (ty. *heftig*), *ordentlig* (ty. *ordentlich*), *sinnrik* (ty. *sinnreich*), *avfällig* (mlt. *avfellich*), *ankomma* (ty. *ankomen*), *beträffa* (ty. *betreffen*), *entlediga* (ty. *entledigen*), *skaffa* (ty. *schaffen*), *utrota* (mlt. *utorden*). (Bergman 1995 :128) En del av dessa ord kom från franska via tyska till svenska.

Högtyska influenser på den svenska syntaxen märks redan i den första svenska bibeln, medan den första toppen av lexikala lån endast sammanfaller med perioden av trettioåriga kriget. (Rosenthal 1987: 185) Första hälften av 1600-talet präglades av det trettioåriga kriget (1618–1648) mellan katoliker och protestanter, som slutade med undertecknandet av freden i Westfalen. Sverige stod på protestanternas sida i kriget och dess mer betydande inblandning i kriget började 1630. Sedan den tiden kämpade svenskarna i det tysskspråkiga området. På grund av detta har många ord relaterade till armén och krigföring lånats. Exempel på detta är: *befäl* (mlt. *bevel*), *fanjunkare* (ty. *Fahnenjunker*), *fältskär* (ty. *Feldscher*), *gevär* (ty. *Gewehr*), *halt* (ty. *Halt*), *kartesch* (ty. *Kartätsche*), *major* (ty. *Major*), *manskap* (ty. *Mannschaft*), *rekryt* (ty. *Rekrut*), *soldat* (ty. *Soldat*), *stab* (ty. *Stab*). (Bergman 1995: 128) Många av dessa ord togs över av tyskan från franskan.

Dessutom finns det lånade ord från olika semantiska områden, som handel, gruvdrift och personbeteckningar. Exempel på det är: *bank* (ty. *Bank*), *erbarmlig* (ty. *erbärmlich*), *ersätta* (ty. *ersetzen*), *förträfflig* (ty. *vortefflich*), *gedigen* (ty. *gediegen*), *giltig* (ty. *giltig*), *hurtig* (ty. *hurtig*), *hämma* (ty. *hemmen*), *häxa* (ty. *Hexe*), *jägmästare* (ty. *Jägermeister*), *kassa* (ty. *Kasse*), *munter* (ty. *munter*), *rabatt* (ty. *Rabatte*), *skikt* (ty. *Schicht*), *skurk* (ty. *Schurke*), *slav* (ty. *slav*), *smink* (ty. *Schminke*), *svetsa* (ty. *schweitzen*), *upphöra* (mlt. *uphören*), *vackla* (ty. *wackeln*), *offentlig* (ty. *offentlich*), *överraska* (ty. *überraschen*), *ungefär* (ty. *ungefähr*), *zigenare* (ty, *Zigeuner*), *zink* (ty. *Zink*). (Bergman 1995: 129)

Några ord som inte längre används idag lånades också; några exempel på detta är: *beängsta* (ty. *beängsten*), *durksiktig* (ty. *durchsichtig*), *erakta* (ty. *erachten*), *hinderlistig* (ty. *hinterlistig*), *underdånare* (mlt. *underdan*), *umsonst* (ty. *umsonst*). (Edlund, Hene 2005: 52)

På 1600-talet börjar franskans inflytande på svenskan stärkas, och det når sin höjdpunkt på 1700-talet. I takt med att tyska tog den ledande rollen i att påverka svenskan från latinet, så gjorde franskan på 1700-talet, och särskilt i början av 1800-talet från tyskan.

4. Tyska lånord under 1700- och 1800-talet

I slutet av 1700-talet, uppträdde den litterära rörelsen *Sturm und Drang* (”storm och längtan”) i Tyskland, där de viktigaste företrädarna var Johan Wolfgang von Goethe och Friedrich Schiller. Senare dök den litterära rörelsen romantiken upp. De är viktiga eftersom svenskan under den perioden lånade många ord med anknytning till litteratur.

På 1800-talet dök skandinavismen upp, en rörelse som avsåg att närma de skandinaviska folken till varandra (SO), upp i Skandinavien, och en av dess idéer var språklig purism. Den skandinaviska versionen av romantiken var starkt influerad av de redan nämnda tyska författarna, men också av filosofer. Malmgren (2005: 1443) hävdar att man inte kunde vänta sig något allvarligt motstånd mot tyska lånord.

Napoleonkrigen och förändringen på den svenska tronen i början av 1800-talet ledde till att franska fick en mer betydelsefull roll i Sverige. Dessutom ökade under 1800-talet inlåningen från engelskan avsevärt, vilket senare kulminerade på 1900- och 2000-talen.

Några termer relaterade till litteraturen från den perioden är: *andefattig* (ty. *geistesarm*), *besjäla* (ty. *beseelen*), *folkvisa* (ty. *Volkslied*), *geni* (ty. *Genie*), *humor* (ty. *Humor*), *romantisk* (ty. *romantisch*), *skimmer* (ty. *schimmer*), *svårmod* (ty. *Schwermut*), *symbol* (ty. *Symbol*), *världssmärta* (ty. *Weltschmerz*), *väsen* (ty. *Wesen*).

Under denna period lånades orden med anknytning till militär, bergverk, hantverk, verktyg och djurnamn. Edlund och Hene (2005: 56) nämner dessa exempel: *haubits* (ty. *Haubitz*), *kadett* (ty. *Kadett*), *gnejs* (ty. *Gneis*), *kisel* (ty. *Kiesel*), *volfram* (ty. *Wolfram*), *anrika* (ty. *anreichen*), *betsa* (ty. *beizen*), *nita* (ty. *nieten*), *mejsel* (ty. *Meißel*), *mutter* (ty. *Mutter*), *smuts* (ty. *Schmutz*), *snaps* (ty. *Schnaps*).

Bergman (1995: 135) nämner dessa exempel: *handgemäng* (ty. *Handgemnge*), *nickel* (förkortning av ty. *Kupfernickel*), *hylsa* (ty. *Hülse*), *flygel* (ty. *Flügel*), *valthorn* (ty. *Waldhorn*), *snabel* (ty. *Schnabel*), *stuss* (ty. *Stutz*), *förstulen* (ty. *verstohlen*), *katrinplommon* (ty. *Katharinenpflaume*), *självständig* (ty. *selbstständig*), *vulkan* (ty. *Vulkan*). Det finns också några hybridsamansättningar: *avundsvärd* (ty. *beneidenswert*), *drivhus* (ty. *Treibhaus*), *dövstum* (ty. *taubstumm*). Dessutom har suffixet *-mässig* antagits, och exempel på detta är *känslomässig, slumpmässig* och *yrkesmässig*.

Både Bergman (1995: 153) och Edlund och Hene (2005: 56) ger exempel som *rotvälska* (ty. *Rotwelsch*) och *slyngel* (mlt. *slüngel*), men SO och SAOB (Svenska Akademiens ordbok) uppger att den har använts sedan 1591, [3] respektive 1613.[4]

Bergman (1995: 177) hävdar att under 1800-talet togs några översättningslån in i språket, som t. ex. *ståndpunkt* (ty. *Standpunkt*), (tidnings)*anka* (ty. *Ente*). Också många ord relaterade till teknik, armé, djurnamn och personbeteckningar som *droska* (ty. *Droschke*), *snälltåg* (ty. *Schnellzug*), *giffel* (ty. *Gipfel*), *pudel* (ty, *Pudel*), *spets* (ty. *Spitz*), *horst* (ty. *Horst*), *borgis* (ty. *Borgis*), *bondfångare* (ty. *Bauernfänger*), *mausergevär* (ty. *Mausergewehr*), *beaktansvärd* (ty. *beachtenswert*), *geschäft* (ty. *Geschäft*), *kallblodig* (ty. *kaltblütig*), *rutscha* (ty. *rutschen*), *sprudla* (ty. *sprudeln*), *virrvarr* (ty, *Wirrwarr*). (Bergman 1995: 178, 179)

5. Tyska lånord från 1900-talet till våra dagar

Under 1900-talet skedde enorma tekniska framsteg och tyskans inflytande på svenskan minskade markant medan engelskan blev det primära långivande språket. Vissa personer och deras handlingar ledde dock till att man lånade ord från tyska. Början av 1900-talet inom psykologin präglades av Sigmund Freuds psykoanalys. Under första hälften av 1900-talet präglades Europa och Tyskland av två världskrig och totalitära regimer, i första hand nationalsocialismen.

Under den perioden lånade svenska från tyska ord relaterade till Freuds psykoanalys, nationalsocialism, transportmedel, olika uppfinningar och teknik. Några exempel på detta är: *besserwisser* (ty. *Besserwisser*), *dammsugare* (ty. *Staubsauger*), *führer* (ty. *Führer*), *greuelpropaganda* (ty. *Greuelpropaganda*), *hatkärlek* (ty. *Hassliebe*), *idylliker* (ty. *Idylliker*), *koncentrationsläger* (ty. *Konzentrationslager*), *livsrum* (ty. *Lebensraum*), *narcissism* (ty. *Narzissmus*), *nationalsocialism* (ty. *Nationalsozialismus*), *nazism* (ty. *Nazismus*), *oidipuskomplex* (ty. *Ödipuskomplex*), *rashygien* (ty. *Rassenhygiene*), *relativitetsteori* (ty. *Relativitätstheorie*), *rottweiler* (ty. *Rottmweiler*), *rumtid* (ty. *Raumzeit*), *röntgen* (ty. *röntgen*), *sauerkraut* (ty. *Sauerkraut*), *zeppelinare* (ty. *Zeppelin*), *älgtest* (ty. *Elchtest*).

[3] https://svenska.se/tre/?sok=rotv%C3%A4lska&pz=1
[4] https://svenska.se/tre/?sok=slyngel&pz=1

Efter de allierades seger över Nazityskland i andra världskriget minskade tyskans prestige, och engelskans betydelse ökade avsevärt, så att låna från tyska blev obetydligt. Därför är det svårt att hitta tyska lånord från 2000-talet.

6. Slutsats

Även om svenskan har påverkats av olika språk, har tyska haft det längsta inflytandet, först lågtyska och sedan högtyska. Detta inflytande skedde under det svenska språkets bildande period och tillkomsten av det svenska skriftspråket. Ursprungligen var tyska ett förmedlande språk för latin och grekiska, och senare ett givarspråk. Under Hansan var lågtyskan det ledande språket i den delen av Europa. Hanseförbundets försvagning försvagade inlåningen från medellågtyska, däremot kulminerade under reformationen och trettioåriga kriget inlåningen från högtyskan. En betydande händelse var utgivningen av Gustav Vasas bibel 1541. Grunden för översättningen av Bibeln till svenska var Martin Luthers tyska bibelöversättning. Med tiden minskade detta inflytande gradvis, tills det idag är reducerat till ett minimum.

Till en början var det mest direktlån och senare fanns även översättningslån och hybridsammansättningar. Förutom substantiv, adjektiv och verb, är det som är specifikt för inlåning från tyskan att adverb, pronomen, hjälpverb, konjunktioner och många avledningsaffix också har lånats. Lånet av dessa typer av ord tyder på ett djupare inflytande av tyskan på svenskan. (Braunmüller 2005: 1230)

7. Litteraturförteckning:

Antunović, Goranka. Ordförrådet, kursmaterial i kursen Uvod u lingvistički studij švedskog, läsår 2020/2021, Universitetet i Zagreb.

Bergman, Gösta. 1995. *Kortfattad svensk språkhistoria*. Stockholm: Prisma.

Braunmüller, Kurt. 2005. „Language contacts in the Late Middle Ages and in Early Modern Times" i: Bandel, O., Braunmüller, K., Jahr, E.H., Karker, A., Neumann, H.-P., Teleman, U., Elmevik, L., & Widmark, G. *The Nordic Languages. An International Handbook of the History of the North Germanic Languages.* Berlin, Walter De Gruyter, 1222-1233.

Dahl, Östen. 2003. *Grammatik*. Lund: Studentlitteratur

Edlund, Lars-Erik, Hene Brigitta. 2005. *Lånord i svenskan. Om språkförändringar i tid och rum.*

Jahnke, Carsten. 2000. *Das Silber des Meeres. Fang und Vertrieb von Ostseehering zwischen Norwegen und Italien (12.- 16 Jahrhundert)*. Köln: Böhlau

Korlen, Gustav. 1977. „Niederdeutsch-schwedische Lehnbeziehungen" i: Moser, H. *Sprachwandel und Sprachgeschichtsschreibung: Jahrbuch 1976 des Instituts für deutsche Sprache*. Düsseldorf: Schwann, 285-294.

Köbler, Gerhard. 2014. *Mittelniederdeutsches Wörterbuch,* https://www.koeblergerhard.de/mndwbhin.html (15.7.2022)

Magnus Erikssons Stadslag i Fornsvenska textbanken, Lunds universitet, Språk- och litteraturcentrum, utgiven av Lars-Olof Delsing https://project2.sol.lu.se/fornsvenska/01_Bitar/A.L14.A-MESt.html (3.9.2022)

Malmgren, Sven-Göran. 2005. „The Lexicon of the Nordic languages in the 19th century" i Bandel, O., Braunmüller, K., Jahr, E.H., Karker, A., Neumann, H.-P., Teleman, U., Elmevik, L., & Widmark, G. *The Nordic Languages. An International Handbook of the History of the North Germanic Languages.* Berlin, Walter De Gruyter, 1443–1453.

Martola, Nina, Mattfolk, Leila, Sandström, Caroline. 2014. *Lånat och ärvt i svenskan.* https://www.sprakbruk.fi/-/lanat-och-arvt-i-svenskan (15.7.2022)

Matras, Yaron. 2009. *Language Contact*. Cambridge: Cambridge University

Nedkvitne, Arnved. 2012. „A post-national perspective on the German Hansa in Scandinavia" i: Elmevik – Jahr, *Contact between Low German and Scandinavian in the Late Middle Ages* Uppsala, 17-38.

Persson, Rune. 2011. *Svenska ord. Från forntid till nutid*. Borås: Recito

Rosenthal, Dieter. 1987. „Über den Umfang des niederdeutschen Einflusses auf das Schwedische" i: Ureland, P. S. *Sprachkontank in der Hanse*. Thüringen: Max Niemeyer Verlag, 179-202.

Svenska Akademiens ordbok https://www.saob.se/ (3.9.2022)

Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien. 2021. Stockholm: Svenska Akademien. https://svenska.se/ (3.9.2022)

Torp, Arne. 2002. „The Nordic languages in a Germanic perspective" i: Bandel, O., Braunmüller, K., Jahr, E.H., Karker, A., Neumann, H.-P., Teleman, U., Elmevik, L., & Widmark, G. *The Nordic Languages. An International Handbook of the History of the North Germanic Languages.* Berlin, Walter De Gruyter, 13-25.

Wessén, Elias. 1970. *Om det tyska inflytandet på svenskt språk under medeltiden*. Stockholm: Kungl. Boktryckeriet. https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1117699/FULLTEXT01.pdf (15.7.2022)

Wollin, Lars. 1987. „Brigitta, Erasmus und Luther. Lateinisch-deutsch-schwedischer Sprachkontakt im Spätmittelalter" i: Ureland, P. S. *Sprachkontank in der Hanse*. Thüringen: Max Niemeyer Verlag, 203–230.

Förkortningslista:

eng. engelska

fr. franska

grek. grekiska

lat. latin

mlt. medellågtyska

sv. svenska

ty. tyska

Germanizmi u švedskom jeziku

Švedski jezik je tijekom svog povijesnog razvoja posuđivao riječi najprije iz latinskog i grčkog, zatim iz njemačkog (prvo iz donjonjemačkog, pa iz gornjonjemačkog jezika), francuskog i engleskog jezika. Donjonjemački jezik je tijekom Hanzeatskog saveza, trgovačkog saveza u sjevernom djelu Europe, bio glavni jezik za trgovinu. U tom razdoblju je preuzeto mnogo riječi iz područja trgovine, gradske administracije, obrtništva i tadašnjeg načina života. Osim imenica, glagola i pridjeva, iz njemačkog su posuđene i zamjenice, veznici, prilozi, pomoćni glagoli, prefiksi i sufiksi. U 16. stoljeću, prodorom protestantizma u Švedsku, na švedski je prvo preveden Novi zavjet, a kasnije i cijela Biblija. Kao temelj za taj prijevod je poslužio njemački prijevod Biblije od Martina Luthera. U 17. stoljeću je za vrijeme Tridesetogodišnjeg rata posuđeno dosta riječi vezanih za vojsku, trgovinu, rudarstvo itd. Za vrijeme 18. i 19. stoljeća postupno se smanjilo posuđivanje iz njemačkog jezika, da bi na kraju u drugoj polovici 20. stoljeća, pa sve do danas to posuđivanje iz njemačkog jezika postalo beznačajno.

German loanwords in Swedish

During its historical development, the Swedish language borrowed words first from Latin and Greek, then from German (first from Low German, then from High German), French and English. Low German was the main language of trade during the Hanseatic League, a trading alliance in the northern part of Europe. In that period, many words were taken from the fields of trade, city administration, craftsmanship and the way of life at that time. In addition to nouns, verbs and adjectives, pronouns, conjunctions, adverbs, auxiliary verbs, prefixes and suffixes have also been loaned from German. During the 16th century, with the penetration of Protestantism into Sweden, the New Testament was first translated into Swedish, and later the entire Bible. The German translation of the Bible by Martin Luther served as the basis for this translation. In the 17th century, during the Thirty Years' War, a lot of words related to the army, trade, mining, etc. were loaned. During the 18th and 19th centuries, borrowing from the German language gradually decreased, and finally in the second half of the 20th century, all until today this borrowing from the German language became insignificant.